

Hunneberg

Ett diskussionsinlägg

Av Svante Strandberg

Namn och bygd 112 (2024), 7–14.

Svante Strandberg, Department of Scandinavian Languages, Uppsala University:
Hunneberg. A contribution to the discussion.

Abstract

Hunneberg is a large hill in the province of Västergötland (*hundæbiærgh* from around 1325; *hwndaberg* 1461). Elof Hellquist and Ivar Lundahl addressed the first element of the name *Hunneberg*. They reflect upon the interpretations **hund-* ‘height’ and *hund* ‘dog’. Lundahl considers *hund* ‘dog’ the most probable alternative. The present author discusses another potential starting point for the interpretation of *Hunneberg*: OGerm. **hunþ-* ‘catch; booty’ (Goth. *-hunþ*, OE. *hūð*).

Keywords: place-names, mountain names, etymology, interpretation.

Äldre belägg avseende det välbekanta *Hunneberg* nära Vänersborg i Västergötland är bl.a. *hundæbiærgh* omkring 1325 ÄVgL 2 s. 180, *Hwndaberg* 1435 SMR nr 309 avskr. och *hwndaberg* 1461 17/8 Skara SRAp or. (Dalslands diplomatarium s. 224).

Det mäktiga platåbergets namn har naturligt nog lockat till olika tolkningsförsök. Eftersom Ivar Lundahl i SOSk 17 (s. 113 f.) tar upp endast två alternativ, hänvisar jag här till min framställning om *Hunneberg* i Föreningen för västgötalitteratur. Meddelande 2024:3 (Strandberg 2024 s. 12 ff.), där ett flertal tidigare uttalade meningar om höjdnamnets innebörd redovisas. Att Lundahl förbigått dessa med tystnad är inte förvånande.

Elof Hellquist har (1903–06 1 s. 238 ff.; jfr dens. 1948 s. 371) i samband med sjönamn kommit in på *Hunneberg*. Han håller för möjligt att detta namn återgår på ett gammalt höjdbetecknande **Hunde*, besläktat med bl.a. fornsvenskans *hun* ‘takås’ och det västnordiska *húnn* ‘mastspets’. Ett sådant **Hunde* kan ha utvidgats med ett förtydligande *-berg*; det omedelbart intilliggande Halleberg har ju fordom benämnts endast *Hall*. Att *Hall* blivit *Halleberg* kan dock bero på att *Hunneberg* varit sammansatt med *-berg*.

Genitiv pluralis av djurbeteckningen *hund* är efter Lundahls (a.st.) mening den närmast liggande tolkningen av förleden *Hunda-* i *Hunneberg*, men han

nämner att Hellquist funnit *Hund-* ingå i ett påfallande stort antal berg- och höjdnamn, något den senare inte kunnat se något rimligt skäl till i det fall *Hund-* åsyftar hundar. Lundahl hyser till synes samma tveksamhet i fråga om mängden av höjdnamn på *Hund-* men betonar samtidigt att rekonstruktionen av ett bergnamn **Hunde* bakom vårt *Hunneberg* är osäker.

Kanske det trots allt är djurnamnet som ingår, möjligen, såsom föreslås av Lundahl, SOSk 11:2, s. 33, avseende de från äldre folktro kända 'berghundarna' eller 'trollhundarna', dvs. de hundar, vilka trollen använde som jakthundar eller som vallhundar för att vakta sin boskap. Om dessa hundar se Hylltén-Cavallius, Wärend och wirdarne 2:56, 71, 76. (Lundahl i SOSk 17 s. 114.)

I SOSk 11:2 (s. 33) behandlar Lundahl bynamnet *Hunnekulla* i Bällefors socken och omtalar därvid flera andra nordiska ortnamn på *Hund(e)-* och *Hunna-*.

Beträffande berghundar har jag rådfrågat folkloristen professor Bengt af Klintberg och docent Fredrik Skott, chef för Göteborgsavdelningen av Institutet för språk och folkminnen. I mitt ovannämnda bidrag om *Hunneberg* redovisar jag (2024 s. 13) värdefull information från dem om berghundar. Skott har bl.a. meddelat att material rörande sådana har upptecknats från Värmland. Folkliga föreställningar kan ha traderats under mycket lång tid, och man bör förvisso inte utesluta möjligheten att *Hunne-* i vårt fall erinrar om berghundar.

Halle- och Hunneberg är liksom andra västgötaberg mycket framträdande inslag i landskapet, synliga på långt avstånd (fig. 1). De två bergens läge i urgammal kulturbygd vid Göta älv, Vänern och den vidsträckta Västgötslätten gör sannolikt att de varit namngivna vid Kristi födelse. Västra Tunhems socken, vars område till en del ligger på Hunneberg, är mycket rik på forn-lämningar (Natur i Älvsborgs län s. 132, 137). Ett höjdbetecknande **Hunde* 'bergklumpen' e.d. framstår som ovansklit från kronologisk synpunkt; ett sådant namn, törhända med anor från tidig keltisk järnålder, kan under tidernas lopp ha ersatts av ett yngre, men vi har a priori ingen anledning att anta att ett namnbyte av annat slag än epexegetisk utvidgning och numerusförändring har skett.

Ett ursprungligen osammansatt **Hunde* kan som framhållits ha utvidgats med ett epexegetiskt *-berg*. Möjligt är att ett sådant **Hunde* 'höjden, bergklumpen' e.d. eller ett redan ursprungligen sammansatt *Hundaberg* en gång har avsett Halleberg och Hunneberg sammantagna, uppfattade som en enhet; att de två bergen åtskiljs av en trång och djup sänka (fig. 1) ser man inte från flertalet håll, och namngivningen av bergen kan ha skett på betydande avstånd. Det är också tänkbart att förleden i det fornsvenska *Hundaberg* är genitiv av ett pluralt namn, **Hundar* 'bergshöjderna, bergklumparna' e.d., som avsett Halleberg och Hunneberg. Det större av bergen, Hunneberg, kan

Fig. 1. Utsnitt ur TopC blad I.W.35. Bilden visar Halleberg och Hunneberg mellan Vänersborg, Vänern (norrut), Dättern (österut) och Västgötaslätten.

ha bevarat detta gamla namn, medan det brant stupande Halleberg i ett senare skede kommit att benämnas *Hall* 'klippan' e.d.

Till de i SOSk 17 (a.st.) diskuterade två tolkningsmöjligheterna för *Hunneberg* kan efter min mening fogas en tredje.

Diabasplåtarna på Halle- och Hunneberg täcks huvudsakligen av gran- eller tallskog. »Ek bildar smärre spridda bestånd, men var förr vida utbredd», meddelar man i *Natur* i Älvsborgs län (s. 321 f.), där det framhålls att bergens fauna i flera stycken är unik. »Fågellivet uppvisar en sällsynt artrikedom med en rad ovanliga arter.» Bok har växt på Hunneberg (Moberg 1950 s. 54 f.). Det är mycket tänkbart att Halle- och Hunneberg i gammal tid har erbjudit givande

fångst av skogsfågel; se Natur i Älvsborgs län (s. 109 f.) om förekomst av tjäder på de två bergen och av orre på Halleberg. I senare tidevarv har ju älgjakterna i bergsområdet blivit omtalade.

Förleden i *Hunneberg* kan sammanhänga med gotiskans *hunþ-* 'fångst, byte' och fornengelskans *hūð* 'ds.' (se om dessa ord Feist 1939 s. 277, Holthausen 1963 s. 179). Till samma indoeuropeiska ordfamilj hör det svenska verbet *hinna* (gotiskt *-hinþan*); se Feist (1939 s. 161), Hellquist (1948 s. 354: »eg.: få tag i»), Magnússon (1989 s. 390 s.v. *Hunn*).

Om ett ord som sammanhänger med vårt *hinna* och är belagt i både västgermanskan och den östgermanska gotiskan en gång har använts också i nordiskt språk, är detta inte förvånande. För vissa norska ortnamn har man tänkt sig bildningar samhöriga med gotiskans *hunþ-* och fornengelskans *hūð* 'fångst, byte'. I NSL (s. 227 f.) redovisas tre *Hunn* som gårdnamn på olika håll i vårt grannland. De antas alla innehålla ett nu försvunnet älvnamn **Hunn*, av Sophus Bugge (i NE s. 111) sammanställt med fornengelskans *hūð* 'byte'. »Slike elvenamn har truleg sikta til godt fiske», framhåller artikelförfattaren Jørn Sandnes (i NSL s. 228). Ett älvnamn **Hunn* f. är Inge Særheim (1992 s. 64 f.) böjd att räkna med i Sirdal, Vest-Agder fylke: »Her er det kanskje først og fremst tale om fiske, men òg fugle- og dyrefangst kan ha vore real bakgrunn.» Jfr Magnússon (1989 s. 390 och – om önamnet *Hinn* – s. 329).

En *an*-stam **Hunde* m. som föregått den fornsvenska formen *Hunda-biærg* kan möjligen representera ett urnord. **Hunþaðan-* (< **Hunþōð-*) 'den fångstrika, den med fångstplatser försedda, med fångst förbundna' e.d., i vilket – efter tidig synkope mellan två frikativor av samma slag – ljudföljden *-nþð-* givit *-nð-*. Se t.ex. Wessén (1971 s. 53) om suffixformen *-ōða-* och Noreen (1904 s. 86 f.) om *ō > a*. Förkortning och ljudreducering har rimligtvis lättare kunnat inträda i det fall ett **Hunde* med sådant ursprung tidigt har utvidgats med *-berg* eller ett motsvarande appellativ i förening med *-berg* bildat ett redan under äldre järnåldern sammansatt *Hunneberg*. Om vokalbortfall i ett föga betonat *-nþað-* har kunnat dröja så länge att förbindelsen *-nþ-* dessförinnan hunnit förändras till *-nn-* är svårt att avgöra. Se Brøndum-Nielsen (1957 s. 43 f.) om *-nþ-* > *-nn-*.

Ett annat och väl närmare till hands liggande sätt att förbinda ett **Hunde* m. eller förleden i *Hunneberg* med ett urgerm. **hunþ-* 'fångst, byte' är att anta en vernersk växelform **hund-*. En sådan kan föreligga i såväl ett **hunde* m. som ett **hund* f. Ett **hund* f. 'fångst' eller 'fångstplats' kan ingå i *Hunneberg* med antingen singular eller plural genitivform. Ett **Hunde* m. kan vara en primär namnbildning eller en sekundär. Se Barber (1932) om *-an*-stammar med gammal ändelsebetoning eller växlande betoning (s. 153 f.) och om *-ō-*stammar med ändelsebetoning eller växlande betoning (s. 41 ff.). Jfr beträffande *hund-* och inte *hunn-* NG (4:2 s. 41), NG (15 s. 308), Magnússon (1989 s. 389 f.), NSL

(s. 227 s.v. *Hunder*, *Hundvåko*) och Særheim (2007 s. 110). Den sistnämnde behandlar toponymerna *Hundseid* och *Hundsvåg* i Rogaland fylke. Det förra innehåller efter hans mening sannolikt ett sjönamn fno. **Hundsi* m. (ev. **Hunnsi*), »truleg *s*-avleiing til eit ord for 'fangst'». För *Hundvåg* anføres de äldre beläggen i *Hunduoku* 1379 och i *Hundvoko* 1419; Særheim framhåller att förleden troligen betyder 'fångst, fiske'.

Att beakta i sammanhanget är självfallet att det gotiska *-hinþan* uppvisar stark verbböjning. I Die Gotische Bibel redovisas formerna *frahunþanaim* och *frahunþana*; se s. 57 f. (*fra-hinþan* 'tillfångata') och även s. 58 (*miþ-frahinþan* »mitgefangen nehmen» och *us-hinþan* 'ta som byte'). Jfr t.ex. växlingen mellan *finn-* och *fund-* i det nordiska verbet *finna* (Brøndum-Nielsen 1957 s. 3 f.), utgångspunkten för bl.a. fsv. *fund-* 'fynd' (Olson 1916 s. 534).

När jag i min ungdom under en period tjänstgjorde i den svenska handelsflottan, gick vårt fartyg flera gånger in till Antwerpen på Schelde. Att en del av floden, vid Vlissingen där vi for fram, kallats *Honte*, har jag emellertid först nu blivit medveten om. Moritz Schönfeld (1955 s. 85 f.) är benägen att förbinda detta *Honte* med begreppet jaga och jämför med fornengelskans *huntian* 'jaga'. I DGNB (s. 233) behandlar Albrecht Greule *Hunte*, namnet på en biflod till Weser i norra Tyskland. Han anför därvid det nyssnämnda nederländska *Honte* som ett parallellt namn. Greule ser ingen annan anknytningspunkt för *Hunte* än fornengelskans *huntian*, medelengelskans *hunten* och nyengelskans *hunt* 'jaga, fånga'. »Vielleicht kann nordseegm. **hunta*-/»*Huntō* 'Jagd, Jagdplatz' angesetzt werden». Se Feist (1939 s. 161) om förhållandet mellan *hunþ-* och *hunt-*.

Beträffande jakt avspeglad i ortnamn kan här erinras om Jöran Sahlgrens (1920 s. 146 ff.) uppsats Forna tiders jakt och djurfångst belysta av ortnamnen. Inte så långt från Hunneberg finner vi by- och sockennamnet *Flakeberg* och herrgårdsnamnet *Såtenäs* i Tuns socken. Det förra kan enligt Lundahl (i SOSk 15 s. 11) tänkas innehålla dialektordet *flake* 'uppgillrad lucka av stockar, kavlar eller plankor använd för fångst av fåglar och mindre däggdjur'. Om *Såtenäs* framhåller Lundahl (i SOSk 16 s. 30) att namnet innehåller dialektordet *sāt* 'håll för jägare där de sätter försåt', »motsvarande no. dial. *saat* f. 'fiskeplats vid strandbrädden'». Sven Friberg (1938 s. 56 f.) antar att *Såten*, namnet på en skogspark, ursprungligen allmänning, i västgöta-socknen Mellby, betyder 'jaktplats'.

Hunneberg kan under forntiden ha erbjudit möjligheter till jakt och djurfångst som inte i samma utsträckning förelegat på den intilliggande slätten. Att bergets namn sammanhänger med **hunþ-* 'fångst, byte' är långtifrån självklart men å andra sidan långtifrån otänkbart. Med sådan bakgrund framstår – utifrån de kända äldre beläggen – ett redan i begynnelsen sammansatt *Hunneberg* 'fångstberget' e.d. som det närmast liggande alternativet från ordbild-

ningssynpunkt. Jfr gamla västgötska bergnamn som *Mösseberg* och *Älleberg* (om vilka Lundahl i SOSk 17 s. 118 f. respektive s. 124 med litt.-hänv.).

Min här föreliggande framställning är inte tänkt som mer än ett inlägg i diskussionen om *Hunneberg*, vilken jag ingalunda betraktar som avslutad. Andra svenska ortnamn på *Hund-* eller *Hunn-* kan ha högst olika ålder och bakgrund; en ingående undersökning av alla sådana toponymer skulle kanske inte ge säker ledning vid tolkningen av just vårt *Hunneberg* och ligger i varje fall för min del inte inom det möjligas nuvarande ram. Är någon annan beredd att ta itu med en sådan uppgift?

Litteratur

- Barber, Charles Clyde, 1932: Die vorgeschichtliche Betonung der germanischen Substantiva und Adjektiva. Heidelberg. (Indogermanische Bibliothek 3. Untersuchungen 12.)
- Brøndum-Nielsen, Johs., 1957: Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling 2. Konsonantisme. København.
- Dalslands diplomatarium utarbetat av Per-Axel Wiktorsson & Eva Odelman. 1996. Åmål.
- DGNB = Greule, Albrecht, 2014: Deutsches Gewässernamenbuch. Etymologie der Gewässernamen und der dazugehörigen Gebiets-, Siedlungs- und Flurnamen. Unter Mitarbeit von Sabine Hackl-Rößler. Berlin–Boston.
- Feist, Sigmund, 1939: Vergleichendes Wörterbuch der gotischen Sprache mit Einschluss des Krimgotischen und sonstiger zerstreuter Überreste des Gotischen. Dritte neubearbeitete und vermehrte Aufl. Leiden.
- Friberg, Sven, 1938: Studier över ortnamnen i Kållands härad. Uppsala. (Nomina Germanica. Arkiv för germansk namnforskning 5.)
- Die Gotische Bibel. Hrsg. von Wilhelm Streitberg. 2. Gotisch-Griechisch-Deutsches Wörterbuch (um zwei neue Wörter ergänzt von Piergiuseppe Scardigli). 6. Aufl. 2000. Heidelberg.
- Hellquist, Elof, 1903–06: Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning ock historia [1–6]. Stockholm. (Bidrag till kännedom om de svenska landsmålen ock svenskt folkliv 20:1–6.)
- 1948: Svensk etymologisk ordbok. 3 uppl. Lund.
- Holthausen, F., 1963: Altenglisches etymologisches Wörterbuch. Zweite, bis auf das Literaturverzeichnis unveränderte Aufl. Heidelberg. (Germanische Bibliothek. Zweite Reihe. Wörterbücher.)
- Magnússon, Ásgeir Blöndal, 1989: Íslensk orðsifjabók. Reykjavík.
- Moberg, Ivar, 1950: Västergötlands geografi. En orienterande översikt. 1. Naturlandskapet. Stockholm. (Västergötland. Bidrag till landskapets kulturhistoria och naturbeskrivning A 7.)
- Natur i Älvsborgs län. Inventering och handlingsprogram för allmän naturvård. 1976. Vänersborg.

- Noreen, Adolf, 1904: Altschwedische grammatik mit einschluss des altgutnischen. Halle. (Sammlung kurzer grammatiken germanischer dialekte 8. Altnordische grammatik 2.)
- Olson, Emil, 1916: De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan. Bidrag till den fornsvenska ordbildningsläran. Lund.
- Sahlgren, Jöran, 1920: Forna tiders jakt och djurfångst belysta av ortnamnen. I: NoB 8. S. 146–173.
- Schönfeld, M., 1955: Nederlandse waternamen. Amsterdam. (Bijdragen en mededelingen der naamkunde-commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam 6.)
- Strandberg, Svante, 2024: Tankar kring namnet Hunneberg. I: Föreningen för västgötalitteratur. Meddelande 2024:3. S. 12–14.
- Særheim, Inge, 1992: Sirdal. Namn og stader I. Namnetolkingar. Sirdal.
- 2007: Stadnamn i Rogaland. Bergen.
- TopC = Topografiska corpsens karta öfver Sverige. Blad I.W.35. 1847. Öfversedd 1858.
- Wessén, Elias, 1971: Svensk språkhistoria 2. Ordbildningslära. 5 uppl. Stockholm. (Nordiskt kursbibliotek.)
- ÄVgL 2 = Äldre Västgötalagen och dess bilagor i Cod. Holm. B 59. Utg. av Föreningen för västgötalitteratur genom Per-Axel Wiktorsson. 2 utvidgade och reviderade uppl. 2. 2022. Skara. (Skara stiftshistoriska sällskaps skriftserie 112.)

Summary

Hunneberg

A contribution to the discussion

By *Svante Strandberg*

Hunneberg is a large and well-known hill in the province of Västergötland, near Lake Vänern. OSw. spellings of its name are *hundæbiærgh* (from around 1325) and *hwnda-berg* (1461).

Elof Hellquist (1903–06; 1948) and Ivar Lundahl (1970) addressed the first element of the name *Hunneberg*. They reflect upon the interpretations **hund-* ‘height’ and *hund-* ‘dog’. Lundahl considers *hund* ‘dog’ the most probable alternative. The present author discusses another potential starting point for the interpretation of *Hunneberg*: OGerm. **hunþ-* ‘catch; booty’ (Goth. *-hunþ*, OE. *hūð*). Norwegian scholars have reckoned with this **hunþ-* in river names.

The article also touches upon the Dutch hydronym *Honte* and the German river name *Hunte*.

